

Datum 2017-08-22
Reg.nr 131-204-17

Avdelning
Juridiska avdelningen
Handläggare
Carl Braunerhielm
08-563 085 38
carl.braunerhielm@uka.se

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
(Forskningspolitiska enheten)
103 33 Stockholm

Universitetskanslersämbetets yttrande över betänkandet Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10), U2017/00732/F

Utbildningsdepartementet har remitterat ovan rubricerat betänkande till Universitetskanslersämbetet (UKÄ). UKÄ har i två tillsynsbeslut (reg.nr. 31-378-14 och 31-430-14) tidigare uppmärksammat regeringen på behovet av att det nationella regelverket om oredlighet i forskning behöver ses över. Ämbetet välkomnar därför utredningens förslag om en ny ordning för prövning av ärenden om oredlighet i forskning. UKÄ har följande synpunkter på betänkandet.

7. En nationell nämndmyndighet för prövning av oredlighet i forskning

7.2.3 Myndighetens namn

UKÄ anser att det av utredningen föreslagna namnet *Oredlighetsnämnden* kan medföra oklarheter för allmänheten vad gäller den nya nämndmyndighetens uppgifter och verksamhetsområde. Ämbetet anser att det vore fördel om namnet istället kan ha en mer positiv eller i vart fall neutral klang.

UKÄ föreslår att den nya nämndmyndighetens namn ska vara *Prövningsnämnden för oredlighet i forskning*. Ämbetet anser att namnet på ett tydligare sätt signalerar vad syftet med nämndens verksamhet är. Detta är enligt ämbetets mening viktigt, inte minst eftersom nämnden bl.a. ska kunna ta emot anmälningar från allmänheten.

8. En nationell definition av oredlighet i forskning

8.3.1 Definitionens objektiva sida

UKÄ instämmer i den definition av oredlighet i forskning som utredningen föreslår. Ämbetet menar dock att även försvårande av vetenskaplig granskning bör ingå i definitionen. I annat fall finns det en risk för att det öppnas en möjlighet för den som blir anmäld att undgå granskning eller ansvar för oredlighet genom att förstöra eller gömma det material som ska granskas. Detta medför att syftet med regleringen om ansvar för oredlighet i forskning riskerar att utebli.

UKÄ anser att det argument som presenteras mot att räkna in försvårande av vetenskaplig granskning i definitionen av oredlighet i forskning, dvs. att det inte finns någon bred enighet kring att beteendet ska inkluderas, inte är tillräckligt tungt vägande för att handlandet ska undantas från ansvar (se betänkandet s. 142).

10. Mer om utredningarna om oredlighet i forskning

10.1.1 Forskningsutförarna ska ha skyldighet att anmäla

UKÄ konstaterar att den föreslagna nationella definitionen av oredlighet i forskning innehåller såväl objektiva som subjektiva sidor och att bedömningen av om oredlighet kan anses föreligga eller inte kan vara komplicerad. Det gäller särskilt frågan om en avvikelse ska betraktas som allvarlig eller inte och frågan om gränsdragningar mellan oaktsamhet och grov oaktsamhet. UKÄ bedömer därför att det inte bör överlämnas till forskningsutföraren att i oklara fall behöva göra en första bedömning av huruvida en anmälan eller särskild misstanke ska anses röra en misstanke om oredlighet i forskning. En sådan lösning uppvisar inte bara i praktiken alltför stora likheter med dagens system där forskningsutförarna själva utreder och bedömer om oredlighet i forskning förekommit. Det innebär även, som med nuvarande ordning, en risk för att lika fall kommer att behandlas olika – dvs. ett förfarande kan av en forskningsutförare komma att bedömas som oredligt och medföra att ärendet överlämnas till nämnden medan en annan forskningsutförare inte bedömer samma handlande som oredligt och därmed inte heller överlämnar ärendet till nämnden.

För att systemet ska bli så rättssäkert, konsekvent och trovärdigt som möjligt bör den nya nämndmyndigheten, enligt ämbetets mening, göra samtliga bedömningar som gäller frågor om oredlighet i forskning. UKÄ anser att de skäl som utredningen presenterar mot en sådan lösning, dvs. att det troligen kommer att initieras många ärenden om misstänkta avvikelser från god forskningssed som ligger långt från oredlighet i forskning och att sådana anmälningar inte onödigt bör tynga Oredlighetsnämnden, inte väger tillräckligt tungt.

10.2.4 Befogenheter för nämnden och uppgiftslämnarskyldighet för forskningsutförarna

UKÄ anser att det är oklart vilken betydelse avtalsreglerad äganderätt till forskningsdata ska ha när det gäller nämndens möjlighet att begära ut uppgifter och handlingar från en forskningsutförare. Enligt ämbetets mening bör inte en forskningsutförare och en privat aktör indirekt kunna avtala om omfattningen av nämndens prövningsrätt genom att i avtal reglera vem som äger forskningsdata. Avgörande för om nämnden ska kunna kräva att en forskningsutförare ska lämna ut forskningsdata bör vara om utföraren rent faktiskt utför forskningen och om utföraren därmed har tillgång till forskningsdata.

Vad sedan gäller nämndens möjligheter att få tillgång till lokaler anser UKÄ att det är oklart vad som ska gälla i en situation då forskning bedrivs av en forskningsutförare som omfattas av lagförslaget i exempelvis en privat aktörs lokaler som inte omfattas av lagförslaget. Ämbetet anser att detta bör klargöras i författning.

UKÄ anser vidare att det bör övervägas om inte nämnden, i de fall det rör sig om samarbeten mellan en forskningsutförare och en privat aktör, även borde kunna förelägga den senare vid vite att lämna ut uppgifter och handlingar som nämnden anser sig behöva. I annat fall finns det risk för att det uppstår situationer då nämnden tvingas lägga ner en utredning p.g.a. att delar av det material som ska granskas finns hos en aktör som inte är att anse som forskningsutförare enligt den föreslagna regleringen. Detta kan i sin tur medföra att förtroendet för systemet urvattnas.

11. Mer om den nationella nämndens uppgifter och organisation

UKÄ tillstyrker utredningens förslag i avsnitt 11.3.2 om att Vetenskapsrådet ska vara värmyndighet för den nya myndigheten för prövning av ärenden om oredlighet i forskning.

14. Upprätthållande av god sed

14.2 God forskningssed för Sverige

UKÄ avstyrker att uppförandekoden för god forskningssed ska dokumenteras i ett fristående riktlinjedokument till vilket både de offentliga och de privata forskningsutförarna kan ansluta sig. Ämbetet menar att det med denna lösning, samt det förhållandet att ett anslutande till koden ska vara symboliskt, blir oklart vilken juridisk betydelse som ska tillmätas ett sådant dokument.

UKÄ förespråkar istället att Vetenskapsrådet ges i uppdrag att utarbeta allmänna råd avseende god forskningssed. Att besluta om allmänna råd är det sätt som är föreskrivet för myndigheter att meddela generella rekommendationer om tillämpningen av en författning (se 1 § författningssamlingsförordningen, SFS 1976:725). En sådan modell medför inte bara en ökad tydlighet i juridisk mening; den utesluter inte heller att forskarsamhället involveras i utarbetandet av de allmänna råden eftersom dessa kan skickas på remiss innan de beslutas. UKÄ vill i denna del även betona att det ytterst bör vara den nya nämndmyndigheten som genom sin praxis avgör vad som är god forskningssed och att uppförandekoden därför fortlöpande kan behöva komma att revideras. Ämbetet anser därför att ett system enligt vilket Vetenskapsrådet enkelt och snabbt kan genomföra ändringar genom att uppdatera de allmänna råden i ämnet därför är att föredra även av denna anledning.

18. Författningskommentar

18.1 Förslaget till lag om prövning av oredlighet i forskning

5 §

4 § första meningen i utredningens förslag har lydelsen: "Forskaren ansvarar för att hans eller hennes forskning sker i enlighet med god forskningssed." Förslagets 5 § första stycke 1 har lydelsen: "Forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för att forskningen sker i enlighet med god forskningssed." UKÄ anser att gränsdragningen mellan forskarnas och forskningsutförarnas ansvar blir otydligt enligt ordalydelsen i dessa två bestämmelser. För att ytterligare tydliggöra skillnaderna i enlighet med utredningens intentioner anser ämbetet att formuleringen "Forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för..." bör ändras till "Forskningsutföraren ska vidta övergripande åtgärder för att tillse..." En sådan ändring medför också att utredningens avsikt med ansvaret enligt 5 § punkterna 2 och 3 förtydligas ytterligare.

6 §

I enlighet med vad som anförts ovan under avsnitt 10.1.1 anser UKÄ att bisatsen "om avvikelser avser misstanke om oredlighet i forskning" bör tas bort.

12 §

I författningskommentaren (sista stycket) anges att det inte finns någon rapporterings-skyldighet om nämnden har konstaterat att det inte har förelegat någon fabricering, förfalskning eller plagiering. Detta kommer dock inte till uttryck i bestämmelsen, som istället ger intrycket att forskningsutförare till den nationella nämnden årligen ska rapportera hur samtliga ärenden som har avgjorts av den nationella nämnden har hanterats. Bestämmelsen bör därför formuleras om så att den bättre överensstämmer med avsikten.

14 §

UKÄ bedömer att paragrafen kan tas bort. Det borde kunna anses följa redan av övriga paragrafer i lagförslaget att nämndens prövningar utgör myndighetsutövning. Vidare föreslås begreppet ”myndighetsutövning” tas bort i propositionen till ny förvaltningslag och de processuella rättssäkerhetsgarantierna ska som huvudregel gälla i alla ärenden, inte bara i ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild (jfr prop. 2016/17:180). Den nya förvaltningslagen föreslås träda ikraft den 1 juli 2018, dvs. före ikraftträdandet av den nya lagen om prövning av oredlighet i forskning. Paragrafen kommer därmed att bli överflödiga (om propositionens förslag beslutas av riksdagen).

UKÄ anser att paragrafen enligt sin ordalydelse dessutom förmedlar intrycket att övriga bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223) inte är tillämpliga vid nämndens prövningar. Om paragrafen inte tas bort bör den i vart fall därför formuleras om.

15 §

Paragrafen ger enligt ämbetets mening intryck av att inga andra beslut än de som anges i bestämmelsen överhuvudtaget kan överklagas, vilket i sådant fall t.ex. skulle undanta beslut om att inte lämna ut allmän handling från överklagbarhet. Andra mening i första stycket bör därför ha lydelsen ”Andra beslut av den nationella nämnden enligt denna lag får inte överklagas”.

18.3 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

24 kap. 10 §

UKÄ anser att tredje stycket bör ha lydelsen ”Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte heller för uppgift om vem som har väckt frågan om oredlighet eller vem misstanken riktas mot.” Den nuvarande formuleringen kan uppfattas som att sekretessbestämmelsen inte gäller för någon uppgift om den person som misstanken riktas mot. Enligt kommentaren till paragrafen är syftet med bestämmelsen dock endast att uppgift om namnet på den person som är misstänkt för oredlighet inte ska omfattas av sekretessbestämmelsen.

Beslut i ärendet har tagits av generaldirektören Anders Söderholm efter föredragning av verksjuristen Carl Braunerhielm i närvaro av chefsjuristen Christian Sjöstrand, strategi-

och planeringsansvarige Per Westman samt kommunikationschefen Agneta Rolfer.

Anders Söderholm

Carl Braunerhielm